

NE OKUMAK DEĞİL, NASIL OKUMAK:

FEMİNİST ELEŞTİRİ NESNESİ/KAYNAĞI OLARAK EDEBİYAT

Ayşegül YARAMAN

Feminist eleştiri, topluma egemen olan modernist holistik kavrayışın tartışılmasından doğan kültürel çalışmaların bileşenlerinden biridir.

Bilindiği gibi feminist hareketin ilk dalgası modernleşme projesiyle karşılıklı ilişki içerisinde gelişmiştir. Bu süreçte insan hakları söyleminin sözde cinsiyetlerüstü idealizmiyle elde edilen yasal kazanımlar sonucunda kadının kamusal alana girişi de desteklenmiştir. Ancak ne yasaların ne kamusal alanın erkek değerlerine göre belirlenmiş yapısına yönelik ciddi bir muhalefet o dönemin gündemindedir. Dolayısıyla kadınlar erkek değerlerinin egemen olduğu alanlara girme özgürlüğünü biçimsel olarak elde etmişlerdir ama, oyunun erkeksi kuralları sorgulanmadığı için bu alanlarda var olabilmek adına, ya erkekleşmişler ya da geleneksel kadın rollerini sürdürmüşlerdir. Ya egemenin taklidi ya da egemenin destekleyicisi konumuyla, üstelik de güya eşit olarak, ataerkilliğin yeniden üretimine katkıda bulunmaya başlamışlardır. Böylece modernite, tüm toplumsal değerlerde olduğu gibi cinsiyete bağlı değerlerde de bir tektipleşmeyi, üstelik potansiyel muhalefeti de bu tektipi yeniden üretme sürecine dahil ederek gerçekleştirmiştir. Modernite bu tektipleştirmeyi, sanki çelişkiler üstü bir nötralite mümkünmüş gibi bir retorikle sunmuştur: Sınıfsız, imtiyazsız bir kitleden söz ederken egemen sınıf gerçeğini, cinsiyetlerüstü bir eşitlikten dem vururken de erkek egemenliğini gizleyerek muhalefetin palazlanmasını engellemekle kalmamış, muhalefeti iktidarın destekçisi durumuna getirerek içinde eritmiştir.

FEMİNİST ELEŞTİRİ TÜM VERİLİ DEĞERLERE YÖNELİKTİR:

Modernitenin sistemin ideolojik aygıtlarınca toplumsallaşma sürecinde “öğretilmesi”, modern resmi söylemin kitleselleşerek yeniden üretimini sağlamıştır. Modernitenin eleştirisi modern resmi söylem ve buna bağlı modern yaşam tarzını yapıbozumuna uğratmak üzerine kurulmuştur. Kuşkusuz söz konusu entelektüel faaliyet üstyapısal bir retorik dönüşümüne

indirgenemez. Modernizasyon sürecini açan sanayi toplumunun sosyolojik ve kültürel gereksinimi bir anlamda miyadını doldurmuştur; sanayi sonrası toplumun gereksinimleri farklıdır. Söz konusu yeni alt yapısal talepler toplumsal, siyasal, bireysel ve pek tabii ki tüm bunları belirleyen söylemsel dönüşüme tanıklık edecektir. Artık tek yerine çoğul, tektip yerine farklı, genellik yerine tekillik, holizm yerine ayrıntı, sabit yerine esnek, evrensellik yerine yerellik, yaratma/yapılaşdırma yerine yapıbozum, eşit yerine denk, hoşgörü yerine birlikte yaşama, ulus yerine uluslarüstü, merkezilik yerine çokmerkezlilik/desantralizasyon, Tarih yerine tarihler, erkek yerine androjin gündeme girer. (Ayrıntı için bkz. Yaraman 2003,s.70) Eylemi belirleyen, eylemden belirlenen yeni söylemde feminist eleştiri yöntemden çok öte bir anlam taşır. Tıpkı çevreci, etnik hareketler gibi veya her bireye doğrudan erişen niteliğiyle (cinsiyet tüm kimliklerden daha somut, doğumsal/ biyolojik olması hasebiyle her bireyin mutlak ve en kolay farkında olduğu bir özelliktir.) onların bir adım ötesinde tahripkâr bir güçle düzene/moderniteye kasteder. Dolayısıyla birinci dereceden politiktir.

Feminist eleştiriye, en genelde, verili düzene kadın bakış açısını eklemek olarak tanımlamak mümkündür. Toplumsal dönüşümün modernizasyon sürecinde kadına erkek gibi olması “özgürlük ve eşitliği”nin sağlanmasının, kadınlık durumunun sorunlu niteliğini değiştirmedeği tespitinden geliştiği için toplumsal bir projedir ve dolayısıyla sosyolojiktir.

Ayrıca feminist eleştiri, iktidar ilişkilerinin her yerdeliği ve özel olanın politik olduğu söylemleriyle iççeliği nedeniyle bireysel tutum ve davranışlarla doğrudan ilgili olması dolayısıyla psikolojiktir.

Ancak politik, sosyolojik ve psikolojik olmasının ötesinde tüm okumalara/ yorumlamalara uygulanabilirliği olan esnek bir reçetedir; zira bilimler, fen bilimleri dahil ve hatta başta olmak üzere, sanat vb. erkek egemenliğinde kurgulanmıştır. Dolayısıyla nötralitesine inandırıldığımız matematikten sinemaya, astronomiden teolojiye kadar dünyayı anlamaya, kavramaya ve yönetmeye yönelik tüm bilimler feminist eleştirinin nesnelidir.

FEMİNİST ELEŞTİRİNİN UYGULANDIĞI ALANLARDAN BİRİ OLARAK EDEBİYAT:

Oysa feminist eleştiri, öncelikle ve kimi zaman sadece sanat ve edebiyatla ilişkilendirilebilmektedir. Sanat ve burada ele alacağım üzere edebiyat, feminist eleştirinin yapıbozumuna tabi tuttuğu alanlardan yalnızca bazılarıdır; ve inanıldığı gibi aksine, yukarıda açıklamaya çalıştığım epistemolojik nedenlerle estetikten çok sosyolojik, psikolojik ve en genelinde ideolojik bir yorumdur; hatta bir bilim dalı olarak estetiğe dahi, erkek egemenliğini

sorgulayan ideolojik bir kaygıyla yaklaşır. Nesne bilim de olsa sanat da olsa, feminist eleştirinin gerçekleştirilmeye çalıştığı farklı bir ideolojik okumadır. Amaç sanat eserini değerlendirmek değil, onlar aracılığıyla cinsiyetçi yapılanmayı deşifre/ teşhir etmektir. Klasik edebiyat eleştirisi bağlamında değerlendirildiğinde feminist eleştirinin çıkış noktası, “edebiyatın toplumu yansıttığı kuramı”dır. Yine bu kökensel analizde edebiyatta feminist eleştiri, teknik açıdan büyük ölçüde sosyolojik eleştiri yöntemiyle ilişkilendirilebilir. Bilindiği gibi sosyolojik eleştiri edebiyat eleştirisi değildir; edebiyat, bu yöntemde sosyolojik kurumlardan biri olarak irdelenir. Özellikle, hakkında herhangi bir belgenin bulunmadığı/ az bulunduğu toplumsal tarihsel konularda bilgi edinmek için edebiyat bir araç konumuna indirgenir. Feminist eleştiri açısından sanatın ve özelde edebiyatın sunduğu verilerin değeri bilinçli ya da bilinçsiz simgesel anlatımdan da kaynaklanmaktadır. Resmi tarih söylemi ve belgelerinde kadın yoktur ya da figürandır. Oysa edebiyat, ister mimesis olarak toplumun sanatsal taklidi ve/veya yansıması olarak açıklansın; ister toplumsal gerçekçiliğin perspektifinden toplumun olması gereken özelliklerini vaaz eden bir nitelikte kurgulansın/ yorumlansın, ister eleştirel gerçekçiliğin tipik üzerinden değerlendirmesine tabi tutulsun(1), cinsiyetçi toplumsal/ psikolojik/ ideolojik örüntüleri içerir.

Feminist eleştiri yalnızca edebiyat üzerinden alternatif bir okumaya indirgenemeyeceği gibi, yalnızca kadın yazarların kaleme aldıkları eserlerle de sınırlı değildir kuşkusuz. Edebiyatta feminist eleştiri edebi metinlerin çözümlenmesine kadın bakış açısını eklemektir. Ancak bu edebi metinleri kadınların kaleme almış olması gerekmez. Tüm edebiyat ürünleri kadınca farklı anlamlandırılabilir ve hepsi kadınlık durumuyla ilgili kişisel, dönemsel, bölgesel, etnik, dinsel, sınıfsal, ideolojik vs. yansımalar içerir. Zaten, “yazarın cinsiyeti ile metne içkin cinsiyeti birbirine karıştırmamak gerekir. (...) çağdaş döneme kadar kadınlar (...) yürürlükteki normlardan çıkmadan erkek gibi yazdılar.” (Makward, 1977,s.623) Ayrıca pek çok kadın yazar bir kısım erkek yazardan daha erkeksi nitelikte metinler yazdı: “Özellikle ‘kadınca’ olandan bahsetmeyen çok kadın var. Örneğin Simone de Beauvoir’ın kadınsıdan bahsettiğinden pek emin değilim. Belki Mallarmé, Simone de Beauvoir’dan daha kadınsı.” (Kristeva 1984,s.62) Öte yandan, “yazarı bilinmedikçe metin, olası yazarını veya yazarının cinsiyetini saptamak için tümüyle yetersizdir.”(Kern 1961, s.3)

Ancak ‘kadınsı’ yahut ‘erkeksi’nin tüm kültürel şartlanmalardan/ kodlardan arınarak algılanabilmesi bence imkansızdır. Kadınsı nitelikler, bugüne dek erkek egemenliğinde öğrendiklerimizdir. Ne denli özsel, doğasal özellikler olduğunu saptayamayacak kadar toplumsallaşmış ve kültüre bulanmışızdır. İkinci dalga kadın hareketi, bilimsel verilerin

ışığında cinsiyet rollerinin toplumsal öğrenmeye dayandığını kabul etti/ ettirdi. 19.yüzyılın sonradan yalanlanan antropolojik bilgiler bir kenara bırakıldığında, ilkel komünal dönemin ancak kendine yeten insan ilişkilerinde belirgin cinsiyetçi hiyerarşiye tanık olunmayan toplumsal düzeninin dışında, genelde ataerkil hiyerarşiye uygun bir toplumsal öğrenmenin gerçekleştiği bilinmektedir. Dolayısıyla eğer cinsiyet rolleri toplumsal öğrenmenin ürünüyse, bu sürecin etkili olmadığı bir kadın ya da erkek tanımı yapabilmek mümkün değildir. Yapılacak yegane şey ister toplumsal ister biyolojik olsun her iki cinsiyetin özelliklerine bağlı bir hiyerarşiyi ortadan kaldırmaya çalışmaktır. Kadınsı ve erkeksi olan, bin yılların toplumsal öğrenmesi ve aktarımı sonucunda kaybolmuştur veya diğer bir deyişle yeniden yaratılmış, kurgulanmıştır. Bugünün bütün yapıbozum çalışmaları da, cinsiyetçi toplumsallaşmadan ne kadar kaçınsa da varestede tutulamayan(2) bireylerce yapılmaya çalışılmaktadır. Kadınsı veya erkeksi nitelendirmelerinin ataerkil öğrenmenin dışında nötr bir zemine taşınabilmesi bu bağlamda ütopyaadan öteye geçemez. Bu nedenle edebiyatta kadınsı olanın saptanması ve bunu hangi cinsiyetten yazarın gerçekleştirdiği de fuzuli bir tartışma gibi görünmektedir. Feminist eleştiri yöntemiyle edebiyatın yeniden yorumu, öncelikle ve özellikle kadınlık durumunun resmi arşivlere taşınmamış verilerini sunar dolayısıyla; ve bu bağlamda önemlidir; yoksa kadın yazarlar ile erkek yazarlar arasındaki teknik ve içerik farkını ortaya koymak/ tartışmak niyeti bulunmaz.

EDEBİYAT SOSYOLOJİSİ, FEMİNİST ELEŞTİRİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

İşte bu bağlamda Türkiye’de edebiyat ürünlerini feminist eleştiriye tabi tutmak, kadınlık durumunun yok sayılmış/ sansür edilmiş/ çarpıtılmış egemen resmi aktarımına ciddi bir alternatif sunar. Edebiyat, bir üstyapı kurumu olarak mevcut egemenlik ilişkilerinin kodlarını kaçınılmaz olarak içerse de, simgeselliği nedeniyle aynı zamanda bundan bağımsız verileri de aktaran önemli bir kaynaktır.

Türkiye’de kadınlık durumunun dönüşümüyle ilgili en kolay ulaşılabilir malzemeyi böylece edebiyat sunuyor. Alfabenin Arap harflerinden Latin harflerine çevrilişinin araştırmalara ket vurucu etkisi de en az edebiyat alanında görülüyor; zira 1928 öncesinin dergi, gazete makaleleri, risaleleri, bürokratik belgeleri Latin alfabesine fazla aktarılmamış olsa da, edebiyat ürünlerinde aynı eksiklik pek söz konusu değil. Dolayısıyla, Türkiye tarihiyle ilgili herhangi bir konuyla ilgili yapılacak araştırmanın ve tabii ki bunlardan biri olarak kadınlık durumunun, alfabe değişikliği nedeniyle yaratılan kopukluğu aşabileceği en kolay ulaşılabilir belgeleri edebiyat sunuyor.

Özetlersek edebiyat, egemenlik ilişkilerini yansıtan bir ürün yelpazesi sunsa bile, egemenlik ilişkilerinin örüntüsüne uygun kurgunun içinde olsa dahi günlük hayatı da resmeder. Böylece resmi söylemce idealize edilmiş bir kurguya haiz tarihin gölgesinde/ sahne arkasında kalan kısmını da aktarır. Dolayısıyla resmi tarihte yer almayan da bahseder; feminist eleştiri bir yandan erkek egemen kurgunun edebiyatı nasıl belirlediğini deşifre ederken, bir yandan da onun sunduğu verilerden alternatif bir tarih yazar. Bu bağlamda tarihin figüranlarından biri olmak konumundaki kadına ait bilgi edinmek için edebiyat ile ona uygulanan feminist eleştiri önemlidir. Türkiye’de kadınlık durumuyla ilgili herhangi bir araştırmada bu yöntem ve kaynak değerli bir veri sunmaktadır. 1981’de çok kısıtlı veri ve donanımla(3) başladığım kadın çalışmalarında edebiyatı kaynak seçmemdeki bireysel ve toplumsal koşullardan bu yana çok aşamalar kaydedilmesine rağmen bu çalışmada da edebiyat kaynaklarını örnek almamın nedeni, edebiyatın kolay ulaşılabilir olduğu kadar, kolay anlaşılabilir ve çarpıcı veriler sunmasıdır. Nitel ve nicel olarak tümüyle tüketimi çok zor olduğu için önemini o günden bugüne hiç yitirmediğini düşündüğüm edebiyatın Türk edebiyatı bileşeninde, Türkiye’de kadınlık durumuyla ilgili olarak kadın nesir yazarlarından örnekleri bu yazıya taşıyacak olmamın nedeni, söz konusu kaynakların kadınlık durumuyla ilgili daha iyi veriler sunması gibi bir gerekçeye yaslanmamaktadır. Gerçekleştirdiğim tüm çalışmalarda biyografiye önem atfederim; bu bağlamda kadın yazarları araştırma nesnesi olarak seçmemin, onların biyografilerinin ilk verisi olan cinsiyetleriyle ilişkisi olduğu düşünülebilir. Ancak daha önce de değindiğim gibi, edebiyatta yazarın cinsiyet kimliğini üretimine ne denli yansıttığı tartışma konusudur. Zira hem kadın hem erkek edebiyatçılar cinsiyetçi bir düzende toplumsallaşmaktadırlar. Özellikle Türkiye’de kadın yazarlardan söz edildiğinde bu konunun modernleşmeyle ilişkisi göz ardı edilemez. Modernleşme ise kadını erkeğe eşitleme süreci olarak okunabildiğine göre, özellikle belli bir statüye “yükselebilen” kadınların ve bunlardan bazıları olarak kadın yazarların “erkekleşmeleri” söz konusudur. Dolayısıyla, feminist eleştiri açısından tercih edilecek ürünler olmaları şöyle dursun, aslında daha zor kaynaklardır. Ancak edebiyatın uçsuz bucaksızlığı içinde kaynaklarımı sınırlamam gerektiği için öznel nedenlerle daha yakından izleyebildiğim kadın yazarların nesirlerinden örneklerle Türkiye’de kadınlık durumunu aktarmaya çalışacağım.

Kuşkusuz bu eserlerin kaleme alınma nedeni benim çıkarsamayı deneyeceğim sosyo-psişik veriler değil; edebi kaygılardır. Edebiyat benim için sosyo-psişik ve hatta feminist eleştiri perspektifinden bakıldığında ideolojik bir kaynak/ araç; ele alacağım yazarlar için ise, söz ettiğim ideolojik işlevin kimi zaman farkında olsalar dahi, amaçtır.

Belirtmek istediğim bir başka konu da, bu bildiri Türkiye’de kadınlık durumuyla ilgili bir çalışma sergilemenin temel amacım olmadığıdır. Temel amacım feminist eleştiriye tabi tutulan edebiyatın kadın konusunda nasıl önemli bir kaynak sunabileceğini ortaya koyabilmektir. Teorik amacımı örnekleyebilecek bir alandır sadece Türkiye’de kadınlık durumunun tarihsel perspektiften edebiyat kaynaklarından çıkararak değerlendirilmesi.

TÜRKİYE’DE EDEBİYAÇI KADINLAR:

Türkiye’de kadın yazını modernleşme sürecine has dinamiklerle karşılıklı bir ilişki içinde ortaya çıkmıştır:

1. Türkiye’de kadın yazını, kadın statüsünün değişmesi ve bu uğurdaki mücadeleyle karşılıklı ilişki içindedir. Kadın yazının ve kadın edebiyatçıların ortaya çıkışı, kadının erkekle, özellikle formel plandaki eşitlenmesi sürecine ve bu amaçla nedensel ve sonuçsal ilişkili birinci dalga kadın hareketinin etkin olduğu döneme rastlar. Birinci dalga kadın hareketi sanayi devriminin ihtiyaçlarına bağlı olarak ortaya çıkan taleplerle karşılıklı ilişki içindedir. Toplumsal dönüşümün bu aşamasında üretim özel alandan kamusal alana kaymış ve bu vesileyle erkeklerin yanında kadınlar da (özellikle yedek ve ucuz işgücü olarak) önce çalışma hayatına, daha sonra da yeni düzenin nitelikli işgücü talebiyle ilişkili olarak eğitim alanına girmişlerdir. Bu alt yapıya uygun olarak gündeme giren burjuva devriminin insan hakları söylemi birinci dalga feminist hareketin düşünsel kökenlerini etkiler. Alt yapısal dönüşümlerin gerçekleşemediği Osmanlı İmparatorluğu, kadının önemli vitrin öğelerinden biri olduğu üstyapısal dönüşümü, yani modern yaşam tarzını Batılılaşma problematiğine indirgeyerek benimser. Cumhuriyet kadrolarına da aynı işiyakla aktarılan bu proje, artık eğitim ve çalışma yaşamına da girmeye başlayan, hatta bir yandan siyasal haklarının yasalaşması için mücadele verirken bir yandan da bilfiil siyaset yapan, tabii ki seçkin kadınların gerek gazete ve dergilerde, gerek edebiyat dünyasında yer almasına destek oluşturur.

Modernitenin eleştirisinin bileşenlerinden olan ikinci dalga kadın hareketi ve bu bağlamda cinsiyetçi değerlerin sorgulanması 1980’lerin ikinci yarısından itibaren yansır Türkiye’de edebiyata.

2. Gerek biyografileri gerek üretimleriyle modernitenin ajanları olan kadın yazarların pek çoğu genellikle veya yazın yaşamlarının en azından birkaç döneminde roman türünü yeğlemişlerdir. Bir edebiyat türü olan roman da aslında modern zamanların biçimsel tercihidir. Hegel romanı “modern burjuva destanı” olarak nitelemiş; V.Woolf ise, kadınların

ataerkil toplumda asli olarak sorumluluğunu üstlendikleri özel alanın kısıtlı deneyim ve bölünmüş zaman kullanımını nedeniyle tarih, biyografi, oyun, şiir yerine öncelikle romana yöneldiklerini iddia eder: “Kadınların hiçbir zaman kendilerine ait diyebilecekleri bir yarım saatleri yoktur. Her zaman işi yarıda kesilir. (...) Orada düz yazı yazmak, şiir ya da oyun yazmaktan daha kolaydı(r). Daha az dikkat gerektiriyor.(...) Duyarlılığı, yüzyıllardan beri ortak oturma odasında geliştirilmişti. İnsanların duyguları onun üzerinde etki bırakırdı.(...) bu yüzden orta sınıf kadını yazmaya başlayınca doğal olarak roman yazdı.” (Woolf 1987, s.80,81) Nitekim 2001 yılı verilerinden çıkararak hazırlanan istatistikî yorumlarda da kadınların özellikle edebiyata ilk girdikleri yıllarda romanı öncelikle tercih ettikleri, 20. yüzyılın ikinci yarısından günümüze doğru gelindiğinde edebiyatçı kadınların öykü tercihlerinin arttığı, ancak yine de öykü ve roman üretiminin başabaş nicelikte olduğu görülmektedir. Tanzimat’tan bugüne Türkiye’deki 2132 edebiyatçının 278’i (%13) kadındır. 1881–1900 yılları arasında doğan edebiyatçıların arasında öykü yazarlardan %3.45’i kadinken; 1961–1978 yılları arasında doğan edebiyatçılardan öykü yazarların %29.63’ü kadındır. 1881–1900 yılları arasında doğan edebiyatçılardan roman yazarların %12.77’si kadın; 1961–1978 yılları arasında doğan edebiyatçıların arasında roman yazarların %25.64’ü kadındır. Şiir ise, en azından nicel açıdan erkek egemenliğini en bariz yansıtan edebiyat türüdür: 1881–1900 yılları arasında doğan şairlerin %1.75’i kadinken; 1961–1978 tarihleri arasında doğan şairlerin %11.78’i kadındır. (Aksoy 2003, 31–32)

3. Türkiye’de kadın yazını, özellikle temel problematikleri açısından kent ve kentleşme süreciyle bağlantılıdır.

Aile içi tarımsal üretimin, sanayi üretimi lehine tasfiyesi süreci kırdan kente göçe tekabül eder. Yeni iş alanları artık kentleri örgütlemekte/ kentlerde örgütlenmektedir., aynı sürecin bir başka yansıması olarak geleneksel toplumdaki modern topluma geçiş söz konusudur. Bu modernleşme süreci, daha önce de belirttiğim gibi, kadınların erkeklere eşit hak taleplerine ve hem bu mücadelenin hem sosyo-ekonomik sistemin gereksinimlerine bağlı olarak kadınların özel alandan kamusal alana çıkmalarına tekabül eder. Okullaşan, çalışan ve giderek ulus-devletin erkekle birebir eşit/ erkeğe eşit yurttaşına dönüşür. Bu dönüşüm öncelikle kentte ve kentin temel birim olduğu siyasal ve sosyolojik düzende gerçekleşir. Ancak kentin ve kenti yaratan sosyo-ekonomik dönüşümün parçası olabilen kadın, diğer bir deyişle seçkin kadın modern olanaklardan yararlanır. Türk edebiyatında köy/kır, özellikle konu olarak tasfiye oldukça kadın yazar sayısında artış gözlenir. Özellikle Köy Enstitüsü yazarların edebiyattaki egemenliği, 1960’ların ikinci yarısından itibaren kadın yazarların ortaya çıkışıyla kırılır. Kırın

hikayesini anlatan hep erkek yazarlar olmuştur. Yakın tarihlerde, kentleşmenin bir başka yüzü olarak gecekonduyu yaşayan/aktaran kadın yazarların kırsal yaşama göndermeleri vardır; ancak onlar da tüm sınıfsal aidiyetlerinin üstünde yer alan kentli kimlikleriyle retrospektif bir aktarımda bulunmuşlardır. Kentli değerler ve duyarlılık Türkiye’de kadın yazınının temel belirleyicidir.

Öte yandan, modernleşme sürecinin/ tercihinin bir ürünü olarak Türk Edebiyatı’na dahil olan romanın Türkiye’deki ilk örneği Şemseddin Sami’nin 1872’de basılan Taaşuk-u Talat ve Fıtnat adlı eseridir. Zafer Hanım’ın kaleme aldığı Aşk-ı Vatan ise 1877’de basılır İstanbul’da. İlk kadın ve ilk erkek romancının ortaya çıkışı arasında yalnızca 5 yıllık bir fark vardır. Oysa Batı’da kadınların roman yayımlamaları, bu etkinliğin görece değer yitirerek, dönemin “yükselen değeri”, örneğin, sinemaya yönelmek amacındaki erkekler tarafından terk edilmeye başlamasına denk düşmektedir. (Perrot 1983, s.93) Dolayısıyla Batı’daki kadın romancıların ortaya çıkışı erkeklerin bu alanı boşaltma tercihleriyle olanak bulurken; Türkiye’de kadınlar Batılılaşma çerçevesinde sanatın ötesinde toplumsal bir işlev de yüklenen romana erkeklerle birlikte ve doğaldır ki onlarla rekabet ederek girmişlerdir.

KADIN YAŞANTILARININ AKTARIM ALANI OLARAK TÜRKİYE’DE EDEBİYATÇI KADINLARIN ÜRÜNLERİNDEN ÖRNEKLER:

Yakın tarihlere kadar ilk romancı kadın olarak bilinen Fatma Aliye (1862–1936), ilk edebi ürününü tercüme alanında vermiştir. Fransızca’dan çevirdiği Meram’ı Bir Kadın imzasıyla yayınladı; ismini belirtmez. Ancak Muhaderat adlı ilk romanında adını kullanır. Ahmed Cevdet Paşa’nın kızıdır; Ahmet Mithat Efendi’yle de yakın ilişki içerisindeydi. Hem çevirisi hem romanı, ki iki baskı yapar, çok ilgi uyandırır. Fatma Aliye seçkin bir çevre içinde yetişmiş, formel olmasa da özel hocalardan iyi bir eğitim almıştır. İlk romanının içindeki bilgilerden edebi ve felsefi hayatı yakından takip ettiği anlaşılmaktadır. Ancak dönemin seçkin aydın ve siyasetçisinin kızı olmasının getirdiği önyargı ile o yılların kadınlık durumunu yansıtmadığı iddia edilebilir. Ama yine de daha Muhaderat’ın ilk sayfasında bayan okurlara yönelik yazdıkları, edebiyatı takip eden kadın kitlesinin oluştuğunun belgesidir. Zaten seçkin de olsa, görücü usulü evlenme, aldatılma, baba evine geri dönememe, cariyelik gibi dönemin sorunlarını yaşayan bir kadındır. Kadınlık durumunun sınıf ve katmanlarüstü olduğunu gösteren bir veriğdir kişisel deneyimleri. Ancak yine döneminin yeni olanaklarından yararlanarak çalışıp ikinci eşini kendi seçerek mutlu olabildiği. (Fatma Aliye 2005) İkinci

romanı Refet (1896) kadınların dayanışmasını, kadının eğitimden geçerek meslek sahibi (öğretmen) olmasının getirdiği saygın toplumsal statüyü ve artık gelecek kaygısıyla olur olmaz evlilik yapmanın kadının kaderi olmaktan çıktığını anlatır. Üstelik romanın kahramanı yoksuldur.(Kızıltan 1993, s.23–24) Udi’de(1897) de kadının ekonomik bağımsızlığı üzerinde durur; Levayih-i Hayat (1897) ise, beş kadının evlilik kurumuyla ilgili sorunları üzerine kurgulanmıştır. Enin(1912)’de asıl kahraman akılcı, doğa bilimlerine meraklı, bu konuda eğitim alan bir kadındır. Evleneceği erkeğin onu aldatması üzerine evlilikten vazgeçmiş, ama bu karar onu tahrip etmemiştir. (Kızıltan 1993, s,24–25–27) kısacası aslında yalnızca romanlarında değil, tüm eserlerinde(4) ve faaliyetlerinde Fatma Aliye, döneminin kadınlıkla ilgili sorunlarını yansıtmış ve 19. yüzyılın ikinci yarısında eğitim, çalışma yaşamı, görücü usulüyle evliliği eleştiri, aldatma karşısında eşi terk gibi çözümlerin, zorluklara rağmen kadınların iradesinde olmaya başladığını belgelemiştir.

Kadınlık durumuyla ilgili değişimleri erken Cumhuriyet dönemi kazanımlarına indirgeyen ve böylece toplumsal dönüşümün sosyo-politik yasalarını inkar eden, kadın mücadelesini yok sayan resmi tarihe muhalefet eden feminist eleştiri imkanını, gerek yaşamı gerek eserleriyle sunan en belirgin kişilerden biri de Halide Edip’tir. Konumuz edebiyatta feminist eleştiri olduğu için Halide Edip’in iki çocuk sahibi olduğu eşinden, eşi üstüne bir daha evleneceği için, tüm sevgisine ve gidecek yeri olmamasına rağmen 1900’lerin başında boşanmasına; en önemli kadın derneklerinden biri olan Teali-i Nisvan-ı kurup, orada kadınları özgürleştirici etkin çalışmalar yürütmesine; II. Meşrutiyet Dönemi ve sonrasında çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazıp, edebi ürünler vermesine; Türkiye’deki ilk kadın üniversite hocası olmasına (hem de Cumhuriyetten önce); İzmir’in işgali üzerine 250.000 kişiye seslendiği söylenen Sultanahmet mitingi başta olmak üzere geniş kitlelere vatan mücadelesi üzerine konuşmalar yapmasına; Kurtuluş Savaşı’na katılmasına; 1924’te Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası’na katılıp da Parti kapatıldığında yurtdışına gidip 1939’a kadar Fransa, İngiltere ve ABD’de yaşayıp üretmesine; 1950’lerde DP listesinden İzmir bağımsız milletvekilliği yapmasına, kısacası biyografisine ayrıntılandırarak değinmeyeceğim burada. Ancak Halide Edip, çoğunluk edebiyatçı gibi “romanlarında kendi yaşamını ‘ksen’ alır.” (Binyazar 1979, s.4) Hatta Halide Edip’in belirttiği gibi, “ vakalar, bazıları işitilen, bazıları gözönünde geçen hadiselere dayanabilir.”(Binyazar1979,s.4) Dolayısıyla yazarın eserlerini feminist eleştiri bağlamında okumak, tanıklık ettiği kadınlık durumunun dönüşümüyle ilgili resmi söylemi tamamlayan ve/veya yalanlayan önemli veriler sunacaktır. 1910’a kadarki ilk edebi eserlerinde Halide Edip, resmi tarihte neredeyse birdenbire Cumhuriyet döneminde ortaya

çıkıldığını düşündüğümüz “asri” kadına özellikle duygusal çıkmazları bağlamında yer verir. Döneminin ekonomik ve eğitimsel açıdan seçkin bu kadınları özellikle evlilik kurumu vasıtasıyla erkeğe karşı edilgenliklerini aşmamaktadırlar. Seviye Talip (1910) ise (Adivar), dönemine göre oldukça istisnai bir roman tipini konu alır. Romana adını veren Seviye Talip, yine iyi eğitim almış kadınlardan biridir ama evlilik kurumunu eleştirecek, karşı çıkacak ve eşi boşanmak istemediği için aşık olduğu erkekle “nikahsız” yaşayabilecek niteliklere de sahiptir. Üstelik “hayatın esaslarını altüst eden (...) itikatları cemiyetin yüzüne fırlatabilen” Seviye Talip, çevresindeki bazılarınca olumsuz olarak değerlendirilse de, onu takdir edenler de az değildir. Meşrutiyet Dönemi’nin kadınlık durumuyla ilgili temel görüşlerini kahramanları aracılığıyla tartışır ve örnekler bu roman. Modern ile geleneksel arasındaki gerilimi işaret eden üç temel görüş yansır roman aracılığıyla:

1. Kadınlık durumundaki dönüşmeleri onaylamayan gericiler,
2. Yeterli eğitim almadan kadına tüm özgürlüklerin verilmesini isteyenler,
3. Kadının annelik rolünü yücelten ve bu yüzden iyi bir eğitim alması gerektiğini savunanlar.

Kadının annelik rolünü yücelterek de olsa kadın özgürlüğünün gündeme gelmesi hem modernleşmenin, hem birinci dalga kadın hareketinin hem de 19. yüzyıldan itibaren Türkiye’nin temel tercih ve hedeflerindedir.

Medeni nikahın henüz yürürlükte olmadığı bir dönemde eş seçimi ve dolayısıyla evlilik kurumunun “aşk” üzerine kurulmasıyla ilgili tartışmalar da modern birey taleplerinin doğuşunu belgeler niteliktedir.

Halide Edip’in daha sonraki dönem romanları ise kadınların siyasallaşmasını belgeleyebilecek yorumlara malzeme sunar. Kadın kahramanlar önceleri Türkçülük akımının etkisini taşırlarken; ulus-devletin kuruluşu arifesinde, özellikle Kurtuluş Savaşı temasına yaslanarak yurtsever, milliyetçi nitelikleriyle belirginleşirler. Bu yeni rol ona (hem kadın hem Halide Edip anlamında), yasal mevzuat imkan vermese de, 1919 seçimlerinde oy alma sonucunu getirir. Halide Edip o dönemde Giresun, Erzurum ve Beypazarı’nda önemli oranda oy alır. (Yaraman 1999, s.46) 1934’te yasalaşması resmi tarihe “erken bir başı” olarak aktırılan kadınların genel seçimlerde seçme ve seçilme hakkının, tarihsel süreklilik içerisinde

geliştiğinin, hatta geç kaldığının ortaya konabilmesi için veri olarak değerlendirilebilir dolayısıyla Halide Edip'in eserleri ve hayatı.

1934'te basıldığı halde, konusundan çıkararak Cumhuriyet öncesinde kaleme alındığı yanlış kanaati egemen olan Sinekli Bakkal ise, tüm eserlerinin temel sorunlarını yansıtır. Gelenekten moderniteye geçen toplumun temel nesne ve öznelerinden biridir kadın: Evlilik kurumunun içeriğini dönüştürmekte, çalışmakta, siyasal faaliyette bulunmakta Doğu ile Batı arasında gidip gelmektedir.

Modernleşme projesi çerçevesinde kadınlarla ilgili tüm kazanımların Cumhuriyet'in ilk yıllarında yasalarla güvence altına alınması ve "tek kimlik: yurttaş" söyleminin getirdiği palyatif çözüm, yeni kadın deneyimlerinin edebiyata, en azından kadın yazarlar tarafından aktarıl(a)mamasına yol açtı. Muazzez Tahsin Berkant (1899–1984), Kerime Nadir (1917–1984) gibi dönemin önemli edebiyat kadınları masalsı bir içerik sundular. Bu veri, birinci dalga kadın hareketiyle ikinci dalga kadın hareketinin veya modernitenin topluma nüfuzu ile modernitenin eleştirisinin başlaması arasında kalan durgunluk döneminin yansıması veya kadınlık durumunun edebiyata yansıyamaması olarak açıklanmalıdır.

Modernleşme sürecinde söylemsel kadın-erkek eşitliğinin yaşam pratiklerine biçimsel müdahalede bulunan ama içeriğe dokunmayan yansıması, 1950'lerde durgunluk döneminin sonlarında Nezihe Meriç (1925-)'in öykülerinde ortaya çıkar. Yazar yklerinde, modernleşmenin ajanı olarak geleneksel kadınlık rollerinin uzantısı rollerle kamusal yaşama çıkma "zgrlğn" elde eden kadınların evii rolleriyle çalışma hayatı arasına sıkışmış, sözde modern özde geleneksel yaşamlarından kesitler aktarır. Nezihe Meriç 1970'lerin sonlarında ise tekil kadın örneklerinden çıkararak toplumsal zmleri tartışmaya başlar ki, bu bakış açısı Türkiye'de kadınlık durumu bağlamındaki durgunluk döneminin kapanmasından itibaren 1960 ve 1970'li yıllardaki kadın edebiyatçıların konu ve konuamlarını belirlemiştir.

1960'lar modernitenin tümel yaklaşımının eleştirileri bağlamında cinsiyet, ırk, etnisite gibi alt kimliklerin gündeme girdiği bir düşünsel ortama denk gelir dünyada. Oysa Türkiye'nin gündeminde yükselen konu "düzen" tartışmalarıdır; ve söz konusu tartışmalarda modern değerlerin eleştirilmesi şöyle dursun, zm nerileri olarak gündemi belirleyen ideolojiler modernitenin tümel niteliğine özgü olmayı sürdürmektedir. Kısacası tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de sisteme dair eleştiriler yükselmektedir; ancak bu tartışmalar Türkiye'de yine tüm alt kimlikleri ortak payda da zme ulaştıracak ideolojilerin etkisi altındadır. Bu

bağlamda kadınlık durumuyla ilgili sorunlar tespit edilmekte; ancak bunların çözümü diğer toplumsal sorunların çözümünden ayrı değerlendirilmemektedir.

Kentleşme ve eğitim parametreleri bu dönemde kadın yazar sayısını anlamlı bir biçimde artırırken; söz konusu kadın yazarların cinsiyet kimlikleriyle ilgili sorunları genel toplumsal çözümler lehine göz ardı ettikleri görülür.

Adalet Ağaoğlu (1929-) Cumhuriyet projesinin vitrini olan küçük burjuva aydın kadının sosyolojik dönüşümü yansıtırken, aslında, özellikle ilk eserlerinde, varoluşsal bir yaklaşım içindedir. Dolayısıyla söz konusu tiplerin sorgulamaları, sorunları entelektüel bir tespit bağlamındadır; asla cinsiyet kimliğine bağlı bir değerlendirme yapılmamaktadır. Daha sonraki dönemlerinde ise yazar, sınıfsal bakış “melting pot”undan ortaya koyar kadınlık durumuyla ilgili tespitlerini.

Adalet Ağaoğlu’yla birlikte Füzûzan (1935-), Tomris Uyar (1941–2003), Pınar Kür (1945-) gibi yazarların çalışan kadın, militan kadın, solcu kadın, aydın kadın, yalnız anne, öğrenci kadın, tutuklu kadın, burjuva kadın, taşralı kadın vs. gibi tipleri kadınlık durumu sorunsalı çerçevesinde değil, toplumsal siyasal bir retorik içinde ele alınmıştır. Genellikle modern kadınlar olmalarına karşın, sorunlarıyla modernliği, modernliğin örttüğü erkek egemenliğini ilişkilendir(e)memektedirler.

Sevgi Soysal (1936–1976) da, biyografisiyle çok benzerlik gösteren eserlerindeki varoluşsal/yaşantısal hoşnutsuzlukları, cinsiyet merkezli bir yorum ve çözüm getirmeden, yükselen sol ideolojinin sözde cinsiyetlerüstü çözümleriyle siyasal mücadele içinde eritti. Ancak açıkça“feminist” yorumlarını eserlere aktarmayan Sevgi Soysal, adını koymadan, kadınlık durumunu sorunsallaştırmak anlamında feminist tespitlerde bulundu, feminist yaşadı. (Yaraman 2001,s.143-157) Bu yüzden Türkiye’de 12 Eylül 1980 darbesiyle değişen dinamiklerden yararlanarak ortaya çıkan ikinci dalga kadın hareketi ve onunla ilişkili dönüşüm ile bunların edebiyata, edebiyatçı kadınların üretimlerine yansımalarıyla ilgili değerlendirmeye geçmeden önce; Sevgi Soysal’ın kadın kimliğini önce cinsiyetsiz “yurttaş”a (Yaraman 2002, s.47-54), ardından cinselliksiz “bacı”ya indirgeyen söylemden kadın bakış açısına/ feminist eleştiriye taşıyan bir köprü olduğunu belirtmek gereklidir.

12 Eylül 1980 darbesi her alanda olduğu gibi kadınlık durumu açısından da önemli bir kırılma noktasıdır. Özellikle sol ideolojiler içinde “devrim”in getireceği “toplumsal kurtuluş” projesine entelektüel bağlamda veya militan olarak katılan ama bu “mücadele sürecinde” dahi

“ikinci cins”liklerini aşamayan kadınlar hem bu deneyimlerini hem de dolayısıyla cinsiyet kimliklerini sorgulamaya başladılar. 1960’larda modernitenin eleştirisi bağlamında ortaya çıkan ikinci dalga kadın hareketi artık Türkiye’nin de gündemindedir.

1983 yayınlanan Sevgili Arsız Ölüm ile Latife Tekin (1957-), edebiyata uzanacak olanakları ancak yakalayan yeni bir kadın sesini romana taşır. Ayrıca bu kadın sesi aracılığıyla dışarıdan bir gözlemci olarak değil, içinden deneyimleyen biri olarak yeni kentlileri ve kökenlerini aktarır. Kentin ve modern yaşam tarzının yaygınlaştığı dönemin, sınıfsal, kültürel köken itibariyle anlatımı ve anlattıkları farklı kadın yazarıdır Latife Tekin; dolayısıyla modernitenin kurucu zihniyetinin tutuculuğundan değil; onun yarattığı toplumsal yapının kaçınılmaz olarak ürettiği karşıtının eleştireliliğinden ortaya çıkmıştır. Bu manada hem biçim hem içerik açısından, bilinçli ya da bilinçsizce “devrim”cidir. Periferinin “küçümsenmeden”, “hoşgörülerek” yani tepeden bir anlayışla değil, toplumsal bir olgu olarak aktarılması söz konusudur. Yalnızca “öteki” kadının yaşantılarını edebiyata taşımakla kalmaz yazar; aynı zamanda 1960 ve 1970’lerin erkekegemen sol hareketi içindeki, aktif ama kadınlık durumu adına mevcudu yalnızca yeniden üreten kadınının eleştirilerini de 1986’da Gece Dersleri’nde kaleme alır.

Modern kadının “özgürlüğü”nü, “eşitliği”ni sorgulayan ve dönemin ikinci dalga kadın hareketinin temel sorularının geniş kitleyle buluşmasını sağlayan edebiyat eseri ise Duygu Asena’nın1987’de yayınladığı, modernist birinci dalga kadın hareketinin çıkmazını sloganlaştıran başlığıyla Kadının Adı Yok’tur. Modern kadının özgürlük ve eşitliğini erkekleşmeyle özdeş kılan süreç, özellikle dil ve üslup açısından kadın yazarlar belirlemekte ve 1980 öncesi ve akabindeki edebiyatçı kadınların üretimi bu tarzdan fazlasıyla payını almaktaydı. Latife Tekin’den sonra Duygu Asena da, yalnızca içerikle değil, dil ve üslup açısından da “öteki”ni temsil eden eserler vermiştir. Dolayısıyla içeriğindeki cinsiyetçi ikiyüzlülük ortaya koyan niteliğiyle olduğu kadar; dilindeki yalınlıkla da Duygu Asena kadına dair olanı edebiyata çekmiş ve böylece betimlemekle kalmayıp sorunu kitleleşirmiştir. Duygu Asena’nın üretimi yalnızca o dönemdeki kadınlık durumunun sorunsallaşması sürecini yansıtmakla kalmaz; bu sorunsalın propagandası niteliğini de taşır.

Modern tektipliğin potasında laik ulus-devlet anlayışının özel alana sıkıştırdığı ve değerler skalasında da gericilikle tanımladığı din veya daha doğrusu İslam’ın da moderniteden rövanşı aynı döneme rastlar. Kültürel kimliklerden, modernleşmenin “ilericilik” adına dışladığı Müslümanlık, yurttaşın sözde cinsiyetlerüstülük adına yok saydığı kadınlıkla birleşerek

edebiyata yansır. Daha çok kadın ve İslam sorunsalını ele alan inceleme ve biyografilerini 1980'lerin ikinci yarısında yayınlayan Cihan Aktaş (1960-), 1990'lardan itibaren yazdığı öykü ve romanlarında bir yandan kadınlık durumuna modernleşmenin katkılarının Müslüman camia içinde benimsenmemesini eleştirirken (örneğin, "bir kadının politikayla ilgilenmesi yozlaşma belirtisi. Çünkü, kadının başlıca görevinin evde kocasına iş hayatının sıkıntılarını, dışarının stresini unutturmak olduğuna inanıyor." (Aktaş 1991, s.73); diğer yandan modernitenin, Müslüman kadın üzerindeki baskıcı uygulamalarından söz etmektedir.

Dolayısıyla hem "laik/ modern" kadının, hem "müslüman/ geleneksel" kadının moderniteyle sorunu edebiyata yansımaktadır. İkisinin de mücadelesi ataerkil değerlerin sorgulanmasına yöneliktir.

Dönemin edebiyatçı kadınları, tıpkı 20. yüzyılın başındaki meslektaşları gibi evlilik kurumunu kıyasıya eleştirmektedirler. Yasalar ve toplumsal fırsatlar karşısında yasal eşitlenmenin özellikle özel alanda geleneksel ataerkil işbölümünü dönüştürmediği; birinci dalga kadın hareketinin modernleşmenin çıkarlarıyla sınırlı ufkunun darlığı da bu vesileyle gündeme girmiştir.

Toplumsallaşma sürecini, kadınlık durumunun toplumsal bilince taşındığı bu atmosferde, yani 1980'lerde yaşayan Şebnem İşigüzel (1973), Ece Temelkuran (1973-) (bkz. Yaraman 1996) ve Elif Şafak (1971-)'ın eserlerinde kadın yaşantıları bir misyon olarak yer almaz; söz konusu kadınlık bilinciyle toplumsallaşmanın, kendiliğinden yansımalarıdır eserlerinde zımnen ya da açıkça varolan kadınlık durumu. Ayrıca aynı yazarların kitaplarında kadınlık durumu ezilmişlik öyküsünün ötesine geçmiştir. Kadınlık yaşantıları bedensel, cinsel, duygusal ve entelektüel varoluş ve arayışlar aracılığıyla gündeme gelmektedir. Artık ezilmişliğin isyanından çok, kadın olma özgürlüğü edebiyata yansımaktadır. Her dönemde olduğu gibi hala kadını anlatmakla sınırlı değildir edebiyatçı kadınların konuları. Ama kadına ait olup, kadınların da anlatmadığı "kadınca" konular edebiyata aktarılmaktadır artık. Elif Şafak 2008'de yayınladığı "otobiyografik romanı" Siyah Süt'te, gebelikten loğusalığa edebiyata ayrıntılı yansımamış kadın deneyimlerine yer vermekle kalmamış; ataerkil consensus uyarınca hep tabulaştırılarak yüceltilmiş(5) annelik durumunun yok sayılmış sıkıntı ve olumsuzluklarını da dillendirmiştir.

TÜRK EDEBİYATINDA FEMİNİST ELEŞTİRİ TÜKENMEZ KAYNAK SUNAR:

Türkiye’de kadın edebiyatçılarla ilgili naiflikleri, duygusallıkları, otobiyografik nitelikte eserler verdikleri, 12 Mart romancıları oldukları, Eylülüst oldukları, İslamcı oldukları, feminist oldukları, kimin kızı, kimin karısı oldukları, seçkin ve seçkinci oldukları vs. gibi yorumlarda bulunulmuştur. Bunlar arasında edebi ve sosyolojik araştırmalar da vardır. Benim bu makaledeki amacım resmi belgelerde ve dolayısıyla resmi arşivlerde az ve çarpıtılmış biçimde yer alan kadın konusundaki kaynaklara, edebiyatın feminist okumaya tabi tutulmasıyla ulaşılabilecek geniş bir alan eklemektir. Feminist eleştiriyi edebiyata uyarılmanın teorik altyapısı üzerine Türkiye’de kadın tarihi üzerinde alternatif verilerin edebiyatçı kadınların eserlerinden nasıl okunabildiğini bir örnek olarak sunmaya çalıştım. Başta da belirttiğim gibi, yalnızca kadın yazarların eserleriyle sınırlı kalmak durumunda değiliz feminist eleştiri süzgecinden geçirip yeni belgelere ulaşmak için edebiyat aracılığıyla. Ben kadın yazarları konumu sınırlayabilmek için seçtim; hatta ve pek tabii kadın yazarların hepsinden de söz edemedim. Ayrıca yaklaşık son yirmi yıldır cinsel tercihlerini açıklayabilen erkek eşcinsel yazarların yapıtlarının feminist eleştiriye tabi tutulmasının ataerki örüntülerle ve bu ara da pek tabii ki kadınlık durumuyla ilgili çok önemli veriler oluşturacağını düşünüyorum.

SONNOT:

1) Aslında her üç yaklaşım da yansıtma kuramları çerçevesindedir. *Mimesis* kavramını kullanan Platon edebiyatın özü ya da ideaları değil duyularla algılanabilir dünyayı yansıttığını iddia ederek sanat eserlerinin hakikati doğru iletmediğini, hakikatten toplumu uzaklaştırdığını kabul eder ve ideal *Devlet*’inde sanatı kısıtlar. Oysa aynı kavramı kullanan Aristoteles ideaların zaten duyu dünyasında olduğunu kabul eder. Bundan dolayıdır ki sanatçının yansıttıkları duyu dünyasından olmakla beraber genel olanı açıklayabilir. Böylece edebiyatın bilgi kazandırdığını kabul eden Aristoteles Platon’dan ayrılarak yine *mimesis* olarak kabul ettiği sanatı savunur.

Toplumsal gerçekçilik de sanatı yansıtma olarak kabul eder; 1934’te Sovyet Yazarlar Birliği’nin kabul ettiği ilkelerine göre yazar tarihsel materyalizmi içselleştirerek toplumların çeşitli aşamalardan geçerek sosyalizme ulaşmasını diyalektik olarak yansıtmakla yükümlüdür. Toplumsal gerçekçi eser, yazarın hayatta gördüğü ve eserine yansıttığı çelişkilerin nereye varacağını belirten eserdir.

Eleştirel gerçeklik kuramında Lukacs da sanatı bir yansıtma olarak kabul eder. Bu kurama göre eserdeki kişilerin ve olayların tipik olması gerekir ki toplumsal gerçeği yansıtabilsinler. Kişinin tipik olması demek, kişinin en derin yanının toplumda mevcut nesnel güçler tarafından belirlenmiş olması demektir. Tipik olanı aktarabilen yazar, kendi ideolojisi ne olursa olsun gerçekçi demektir. (Ayrıntılar için bkz. Moran1983,s.11–57)

2) Cinsiyetçiliğin içselleştirilmesi, bireysel manada bile halihazırda tümüyle aşılamamış bir durum arz eder. (bkz. Yaraman 2008)

3) 1973’te Türkiye Cumhuriyeti’nin 50. kuruluş yıldönümü ile 1975’in BM tarafından Kadın Yılı ilan edilmesi Türkiye’de 1980’lerdeki ikinci dalga kadın hareketinin de önünü alacak ilk araştırmaların yayınlanmaya başlamasının somut nedenlerindedir: T.Taşkıran, **Cumhuriyet’in 50. Yılında Türk Kadın Hakları**, Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı 50. Yıldönümü Yayınları, Ankara, 1973; Türkiye İktisatçılar Birliği Araştırması olarak **Türkiye’de Kadının Sosyo-ekonomik Durumu**, TİB Yayınları, Ankara, 1975; ; A.Altındal, **Türkiye’de Kadın**, Birlik Yayınları, İstanbul, 1975; F. Ve T. Tayanç; **Dünyada ve Türkiye’de Tarih Boyunca Kadın**, Toplum Yayınları, Ankara,1977; Ö.Erten, **Yüzyıllımızda Kadınlar ve Kadınlarımız**, Türkiye Yazıları Yayınları, İstanbul, 1978;O.Tokgöz, **Siyasal Haberleşme ve Kadın**, SBF Yayınları, Ankara, 1979. Ancak benim İstanbul Üniversitesi’nde yüksek lisans tezimi yazmaya başladığım 1981 yılına dek vitrine çıkan bu sayısal açıdan çok kısıtlı kitapların, T.Taşkıran’ınki haricinde olanlarının hepsi Latin alfabesinden kaynaklarla yetinmişlerdir. Ben de, daha o dönemde dahi kadın tarihinin sürekliliğine olan inancım, Cumhuriyet Tarihi’yle yetinmemem gerektiğini bana dayattığı halde, henüz Osmanlıca bilmediğim için bu alfabe barajını edebiyat eserlerini kaynak olarak aşmayı denemişim.

4) Nisvan-ı İslam, yabancı eleştirilerine karşı kadınlık durumuyla ilgili olarak İslam’ı savunduğu bir kitaptır. İngilizce’ye, Arapça’ya ve iki kez Fransızca’ya çevrilmiştir. Çeşitli gazetelerde kadınlık durumuyla ilgili yazıları yayımlanmış, ilk kadın derneğini kurmuş (Muhadenet-i Nisvan 1896) (Başbuğu1991, s.284), Hilal-i Ahmer’in ilk kadın üyesi olmuştur. Yapıtları 1893’te The Woman’s Library of the World’s Fair kataloğunda yer almıştır.

5) Annelik kurumunun yüceltilmesinin, ataerkil söylemin bir parçası olduğuyla ilgili bilimsel analizler bile çok sınırlıdır. Annelik kurumunun yüceltilmesi, çocuğun anneye “yüklenmesi” anlamını taşır. Böylece bir yandan çocuğun sorumluluğu anneye bırakılırken, bir yandan da annelik adına kadına ataerkil sistemi pekiştirecek ahlak normları daha kolay giydirilmektedir. Dolayısıyla, “annelik kutsaldır”, “çocuk annenindir” gibi sözde iltifatlar Bourdieu’nün kastettiği anlamda simgesel şiddet örneğidir. Ataerkil sistemin mağduru olan, hatta buna isyan eden kadınların bile bu cümleleri iltifat saymaları, tekrarlamaları bu sistemi pekiştirmekten, erkeklerin çocuğun sorumluluğunu paylaşmamalarını onaylamaktan başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA:

(Bu yazıda ele alınan kadın yazarların eserleri, tek tek belirtilmediği durumlarda da, doğal olarak büyük ölçüde incelenmiştir. Dolayısıyla, teorik olarak bu eserlerin de kaynakça da belirtilmesi gerekirdi; ancak bu listenin uzunluğu söz konusu tutumun hayata geçmesini engellemiştir. Yalnızca özel olarak başlığı belirtilenlerin dahi kaynakçaya taşınmadığını, ilk basım yıllarının metin içinde verilmesiyle yetinildiğini belirtmek isterim. Ancak, kadın edebiyatçıların eserlerinden kelimesi kelimesine yapılan alıntılar olduğunda bu yayın kaynakçada yer almıştır.)

Aksoy, E.; “Edebiyatçı Kadınların Toplumsal Profili”, Basılmamış Makale, 2003,41s.

Aktaş, C.; **Üç İhtilal Çocuğu**, Nehir Yayınları, İstanbul, 1991.

Başbuğu, A.; “Türk Kadınının Toplumsal ve Yasal Statüsünün Dönüşmesi Sürecindeki Önemli Değişkenlerden Biri Olarak Kadın Örgütleri”, **MÜİİBF Dergisi**,Cilt:8, No:1-2, 1991,s.283-291

Binyazar, A.; “Eylemiyle de Öncülük Ede Halide Edip’le Romanımız, İnsanımıza Sahip Çıkmaya Başladı”, **Milliyet Sanat Dergisi**, 15 Ocak 1979, No:306, s.4-7,31.

Kern, E.; “Author or Autheress”, Yale French Studies, Women Writers, No:27, 1961, s.3-11.

Kızıltan, M.(yayına hazırlayan); **Fatma Aliye Hanım Yaşamı-Sanatı-Yapıtları ve Nisvan-ı İslam**, Mutlu Yayıncılık, İstanbul, 1993.

Kristeva, J.; “Entretien”, **34/44 Cahiers de Recherches S.T.D.Paris7**,No:13,1984,s.59-64.

Makward, C.P.; “La Critique Féministe, Eléments d’une Problématique”, **Revue Des Sciences Humaines, LilleIII**, No:168,1977-4,s.619-624.

Moran, B.; **Edebiyat Kuramları ve Eleştiri**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1983.

Perrot, M. “Interview”, **Nouvel Observateur**, 15–21 Nisan 1983.

Woolf, V.; **Kendine Ait Bir Oda**, Afa Yayınları, İstanbul, 1987.

Yaraman, A.; “Dönemine Sorumlu, Döneminden Sorunlu Bir Kadın: Sevgi Soysal”, içinde Yaraman, A.; **Biyografya1**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2001, s. 143-157.

Yaraman, A.; “ Ece Temelkuran’ın Bütün Kadınların Kafası Karışıkır’ı ya da Türkiye’de Kadın Yazınının Evrimi”, **Cumhuriyet Kitap**, No:33, 13 Haziran 1996, s.6,7.

Yaraman, A.; “Toplumsal Değişme ve Kadında Erkeklik”, **Psikanaliz Yazıları**, No:5, Sonbahar 2002, s.47-54.

Yaraman, A.; **Toplumsal Değişme ve Kişilik Özellikleri**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 2003

Yaraman, A. **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.

Yaraman, A.; “Yanılsamanın Neresindeyiz? İçselleştirilmiş Cinsiyetçilikten Farkındalığa”, **Küreselleşme, Demokratikleşme ve Türkiye Uluslararası Sempozyumu Bildiri Kitabı**, Gazi Kitabevi, Ankara, 2008.